

**БАНК СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА
ҚАРАТИЛГАН ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР: ФРАНЦИЯ,
ГЕРМАНИЯ ВА БУЮК БРИТАНИЯ ДАВЛАТЛАРИНИНГ
ТАЖРИБАЛАРИ МИСОЛИДА**

М.Р. Расулов

*Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси
мустақил изланувчиси*

Аннотация: Мақолада банк соҳасида коррупцияни олдини олишга қаратилган илгор хорижий давлатларнинг (Франция, Германия ва Буюк Британия) тажрибалари комплекс таҳлил усулидан фойдаланган ҳолда тадқиқ этилиб, тизим фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқилган.

Аннотация: В статье опыт передовых зарубежных государств (Франция, Германия и Великобритания) по предотвращению коррупции в банковской сфере исследован с использованием комплексного метода анализа, а также разработаны предложения по совершенствованию функционирования системы.

Abstract: In the article, the experiences of advanced foreign countries (France, Germany, and the United Kingdom) in preventing corruption in the banking sector are examined using a comprehensive analytical approach, and recommendations for enhancing the system's performance are developed.

Калит сўзлар: коррупция, пруденциал назорат, AML/CFT, порахўрлик, совға ва меҳмондўстлик, халқаро стандарт, рискларни бошқариш.

Ключевые слова: коррупция, пруденциальный надзор, ПОД/ФТ, взяточничество, подарки и гостеприимство, международные стандарты, управление рисками.

Key words: corruption, prudential supervision, AML/CFT, bribery, gifts and hospitality, international standards, risk management.

Коррупциянинг банк тизимидаги зарарли оқибатларини бартараф этишда халқаро тажрибалар аҳамиятли роль ўйнайди.

Илгор хорижий давлатлар тажрибаларини ўрганиб чиқиш натижалари шуни кўрсатадики, қуйида тадқиқ этиладиган давлатларнинг банк секторида коррупцияга қарши курашиш чоралари бирмунча умумийликни касб этади, жумладан ушбу давлатларнинг барчасида банк секторида кўриб чиқилиши

керак бўлган коррупцияга қарши курашиш воситалари қуйидагилардан иборат эканлиги тўғрисида хулосага келиш мумкин.

Яъни, порахўрликка қарши қоидаларга эга бўлиш, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича ташкилий – ҳуқуқий асослар, банк мижозлари сифатида сиёсий таъсир кўрсатадиган шахслар билан боғлиқ хатарларни бошқариш ва банк сирларини сақлашга оид воситалар, коррупцияга қарши самарали курашиш ва ҳалолликни тарғиб қилиш учун ушбу қоидаларга асосланган ёндашувлар банклар институтларида ҳалоллик маданиятини шакллантириш бўйича чоралар билан тўлдирилиши кераклиги, улар орасида одоб-ахлоқ қоидалари, ходимлар томонидан қабул қилинган қасамёдлар, иш ҳақи саватчаларини мустаҳкамлаш учун рағбатлантириш чоралари ва манфаатлар тўқнашувини олдини олиш, бошқариш билан боғлиқ чора-тадбирлар амалга оширилиши.

Бундан ташқари, юқорида таъкидлаб ўтилган қоидаларни четлаб ўтганлик учун жазо тайинлаш қисмини мустаҳкамлаш каби амалий хатти-ҳаракатлар доирасида ўз иш фаолиятларини ташкил этадилар.

Банк соҳасидаги коррупциянинг олдини олишда ижобий натижаларга эришган давлатлардан бири Франциядир. Мазкур давлатда банк соҳасидаги коррупцияга қарши курашиш тизимига алоҳида тўхталиб ўтиш жоиз.

Банклар Франция молиявий иқтисодиётида жуда катта ўринга эга. Франция банки (*Banque de France*) 1800 йилда пойтахт Париж шаҳрида ташкил қилинган бўлиб, у давлат қарзларини бошқариш ва ноталарни чиқариш учун хусусий муассаса сифатида иш бошлаган. Ҳозирги кунга келиб унинг вазифалари қуйидагиларга бўлинади: давлат пул стратегиясини ишлаб чиқиш ва бошқариш, молиявий барқарорликни таъминлаш, уй хўжаликлари, кичик ва ўрта бизнес корхоналарига хизмат кўрсатишдир². Франция банки ходимларининг энг юқори маоши 44 000 доллар миқдорини ташкил этади³. Франция банки томонидан ходимлар учун рағбатлантириш чоралари ҳам кўрилган бўлиб, ушбу рағбатлантиришнинг энг қуйи миқдори 1000 доллардан бошланади. Ҳолбуки, Франция давлатининг энг қиммат шаҳарларидан бири ҳисобланган Париж шаҳрида нормал ҳаёт кечириш учун бир кишига бир ойда ижара ҳақисиз \$1,158,71 (€ 974,57) ни ташкил қилади, тўрт кишидан иборат бўлган оилага ҳар ойда ижара ҳақисиз 4180,94 АҚШ долларини (€ 3,516,50) ташкил этади⁴. Ушбу

² [Электрон манба]. URL: <https://riskmagazine.nl/article/2019-10-29-french-banking-system-organized-and-reliable>

³ [Электронманба]. URL: <https://www.emolument.com/salary-reports/companies/banque-de-france/9441#:~:text=Top%20Banque%20de%20France%20Salaries%20%2D%20By%20Title&text=The%20highest%20paid%20Banque%20de,are%20Junior%20Managers%20at%20%2443%2C000.>

⁴ [Электрон манба]. URL: <https://www.numbeo.com/cost-of-living/in/Paris>

рақамлар банк ходимлари томонидан коррупциявий ҳаракатларни содир этилишини олдини олишда муҳим аҳамиятга эга. Чунки, банкларда коррупциянинг содир этилишини асосий омилларидан бири бу – ходимларнинг қай даражада ойлик маоши билан таъминланганлигига боғлиқ.

Франция Республикасининг 2020 йил 14 сентябрдаги **БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси қоидаларини жорий қилиш масалаларига оид ҳисоботи**да келтирилишича, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва молия соҳасида коррупцияга қарши курашишга оид ҳуқуқий асослар Молия ва пул-кредит тўғрисидаги кодекс, Европа Иттифоқининг тегишли кўрсатмаларидан иборат. Юқоридаги кодекснинг L.612-1-моддасида банк ва суғурта соҳасини лицензиялаш ва назорат қилиш пруденсиал назорат идораси “ The Prudential Supervision and Resolution Authority (ACPR)” томонидан амалга оширилади. **Ваколати-**маъмурий бошқарув, тергов қилишда иштирок этиш, қоидаларда кўрсатилган талаблар бажарилмагани учун **интизомий** жазолар қўллаш ҳуқуқига эга органдир.

Коррупцияни олдини олишда муҳим норматив асослардан бири-бу Франция Жиноят кодексининг 121-2 бандига биноан юридик шахс жавобгарлик субъекти ҳисобланади. Унга кўра:

1) юридик шахслар тижорат ёки тижоратчи бўлмаган ташкилот бўлишидан қатъи назар, жавобгарликка тортилиши;

2) ушбу қоидалар давлат сингари юридик шахсга нисбатан татбиқ этилмайди, чунки биринчидан, давлатдан давлат бюджети ҳисобига жарима ундириб бўлмайди; иккинчидан, давлат нуфузининг пасайишига олиб келиши мумкин;

3) маҳаллий тузилмалар ва уларнинг бирлашмалари фақатгина хусусий шахсларга ўтказилган ваколатлар ижро этилишидан келиб чиқадиган қилмиш учун жавобгарликка тортилиши мумкин. Хусусий шахсга ўтказилиши мумкин бўлган ваколатларга, Франция Кассация суди қуйидагиларни кўрсатиб ўтади:

-маҳаллий тузилмаларнинг ваколатлари фақатгина қонунда тақиқланмаган ҳолларда бошқа шахсларга ўтказилиши мумкин;

- ўтказилган ваколатларга ҳақ тўлаш уларни ижро этиш натижасидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади-деб кўрсатилган.

Молия ва пул-кредит тўғрисидаги кодексига кўра, барча ҳисобдор томонлар, яъни молия фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотлар, хусусан, банклар ички AML/CTF тизими (жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш ва терроризмни молиялаштиришга қаратилган пулларнинг ишлатилишининг олдини олиш мақсадида амалга ошириладиган процедуралар тўпламидир.

Мисол учун, ташкилот маблағларнинг қонуний келиб чиқишига шубҳа қилганда, мижоздан балансни тўлдириш учун ишлатилган пул жинойий йўл билан олинмаганлигини тасдиқлашни талаб қилишга ҳақлидир⁵)га эга бўлишлари керак. **AML/CTF тизимининг ўзига хос хусусиятларидан бири** - бу қирувчи ва чиқувчи активларни рўйхатга олувчи ягона декларация тизимига эга, унга кўра 10000 евродан ошадиган ҳар қандай актив муҳокама қилиниши кераклиги кўрсатилган. Шунингдек, Францияда банк ҳисобварақлари ва сейфларини кузатишни осонлаштирадиган, марказлаштирилган банк реестри (FICOBA) мавжуд⁶.

Бундан ташқари, **AML/CTF, АБ compliance** (Wolfsberg Гуруҳининг порахўрлик ва коррупцияга қарши дастури мавжуд бўлиб, комплаенс назорат офицерлари томонидан бажарилиши назорат қилинади⁷) тадбирларининг самарали бажарилишини назорат қилиш вазифаси ҳам ACPR (The Prudential Supervision and Resolution Authority)га юклатилган бўлиб, у юқоридаги вазифалардан ташқари, банк ва молия ташкилотлари томонидан ўзларининг мижозлари, фаолияти ва иш жойларини ҳисобга олган ҳолда таваккалчиликка асосланган ёндашувга мувофиқ AML/CTF (хатарларни баҳолаш ва тегишли ички AML/CTF тизимини ташкил этиш, мижозларни идентификациялаш ва асосли маълумотларни ўз ичига олган профилактика чоралари, таваккалчиликка асосланган доимий текширувни амалга ошириш, одатий бўлмаган операцияларни аниқлаш ва шубҳали операциялар тўғрисида Tracfin (Traitement du renseignement et action contre les risques financiers clandestins)га махсус ҳисобот бериш, CTF миллий ва чет эл активларини, тизимларнинг (коррупцияга қарши курашувчи) яроқлилиги, жойларда ички механизмлар ва процедураларнинг самарадорлигини текширади, шубҳали операциялар Tracfinга ошкор қилиш тўғрисида ҳисобот тайёрлайди⁸.

Франция давлати 2010 йилда G20 давлатларининг Коррупцияга қарши курашиш дастурини қабул қилганлиги банк ва молия ташкилотлари учун мажбуриятлар доирасини белгилаб берди, ҳаракатлар режаси аниқ

⁵ [Электрон манба]. URL: <https://solarcoin.ru/news/tech/aml-i-ctf-cto-prineset-dlya-industrii-blokchejn-i-kriptovalyut>.

⁶ Overview of the legal and institutional framework of France in the context of implementation of the United Nations Convention against Corruption.

⁷ Practical Guide to Implementing an Anti-Bribery and Corruption (ABC) Program.

⁸ [Электрон манба]. URL: <https://acpr.banque-france.fr/en/acpr/assignments/strengthening-customer-protection-and-stability-and-integrity-financial-sector>

шакллантириб чиқилди ва унда кўрсатилган қоидалар банк ва молия ташкилотлари учун мажбурий аҳамият касб этди⁹.

Тижорат банклари (халқаро банклар, интернет банклардан тортиб, мобил банкларгача ўз ичига олади) уларга қуйдаги банклар киради: BNP Paribas SA 1848 йилда ташкил этилган BNP Paribas халқаро даражада фаолият юритадиган банк бўлиб, 75 мамлакатда ўз филиалларига эга. Банк молия бозорида уч хил шакл орқали ишлайди: ички бозорлар, халқаро молиявий хизматлар ва корпоратив-институционал банклар. Тахминан 192,000 кишидан иборат ҳодимларига эга. Илгари у Banque Nationale de Pari номи билан танилган ва 2000 йил май ойида ўз номини BNP Paribas SA деб ўзгартирган.

BNP Paribas ҳар қандай шаклда порахўрликка нисбатан тоқат қилмаслик сиёсатини олиб боради. Бу шуни англатадики, ҳар қандай пора кўринишларига мурасасиз кураш олиб боради, хоҳ у мамлакат нинг ичида ёки ташқарисида бўладими, хоҳ у хусусий сектор ёки давлат секторидаги фаолияти бўладими¹⁰.

BNP Paribas банки молиявий жиноятлар, шу жумладан порахўрлик ва коррупцияни аниқлаш ва олдини олиш учун ишлаб чиқилган қатъий тартиб-таомиллар, мустаҳкам тизим ва бошқарувга эга бўлиб, унинг комплаенс назорат офицерлари молиявий жиноятлар хавфини аниқлаш ва баҳолаш бўйича билимларга эга, шунингдек, улар мижозлар ва битимлар бўйича батафсил текширувларни амалга оширади.

Текширувлар икки қисмга: 1–порахўрлик, коррупциявий жиноятлар содир этилганлик юзасидан текширув ҳамда 2–“пул ювиш” ҳолатлари юзасидан текширув. Текширувларда асосий эътибор хорижий, миллий давлат амалдорлари, таништирувчилар, дистрибьюторлар ва брокерлар каби воситачилар, IT таъминотчиларга алоҳида эътибор қаратилади. Шартномаларда порахўрлик ва коррупцияга қарши нормаларни киритиш талаб қилиши мумкин.

BNP Paribas энг юқори даражадаги ҳалоллик стандартларида ишлайди ва бизнес шерикларидан барча ишларда бир хил стандартларга риоя қилишларини талаб қилади¹¹.

Банк ички фаолиятида коррупциянинг олдини олишда Ходимларнинг “Одоб-ахлоқ” қоидалари¹² ишлаб чиқилган. Қоидаларнинг ноқонуний даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш, коррупцияга

⁹ [Электрон манба]. URL: https://www.banque-france.fr/sites/default/files/media/2016/10/21/seoul-annexe3_2010-11.pdf.

¹⁰ [Электрон манба]. URL: <https://group.bnpparibas/en/group/governance-compliance>

¹¹ [Электрон манба]. URL: <https://group.bnpparibas/en/group/governance-compliance>.

¹² [Электрон манба]. URL: <https://cdn-pays.bnpparibas.com/wp-content/blogs.dir/119/files/2019/12/France-CODE-OF-CONDUCT>.

қарши курашиш бўлимида ходимлардан қуйидагилар талаб қилинади: вазият ва манфаатдор томонлардан қатъи назар, ҳар қандай иқтисодий жиноятлар, жумладан фирибгарлик, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштириш, коррупциявий ҳолатлар тўғрисида огоҳ бўлиш ва уларга қарши курашишда ўз ҳиссасини қўшиш, мижозларнинг активлари юзасидан текширувлар ўтказилганига ишонч ҳосил қилиш, мижозларнинг операциялари порахўрлик ёки коррупция билан боғлиқ эмаслигига эҳтиёт бўлиш, ҳар қандай шубҳали операция тўғрисида юқори менежерга ёки комплаенс офицерига хабар бериш.

Юқорида қайд этилган қоидалар мамлакат ҳудудида ва ташқарисида молиявий фаолиятни амалга оширувчи барча банк-молия ташкилотларга тааллуқли ҳисобланади.

Бундан ташқари, “Порахўрлик ва коррупцияга қарши чоралар кўриш”¹³, қисмида, “BNP Paribas банки учун коррупция, унинг шакли ва шароитидан қатъи назар, қабул қилиниши мумкин эмас. Банк ва барча ходимлар порахўрлик ва коррупцияга нисбатан ҳеч қандай тоқат қилмайдилар ва уларга қарши фаол кураш олиб бориш керак” - деган қоидалар мавжуд бўлиб, унга кўра:

- ҳеч қачон тўғридан тўғри ёки билвосита ноқонуний комиссия (kickback¹⁴), яъни маълум ҳақ эвазига таклифларни қабул қилмаслик;
- бенефициардан талаб қилинадиган ҳужжатларни камайитиришга бўлган ноқонуний фойдани қабул қилмаслик;
- ходимлар банкнинг ҳар бир филиалларида ўрнатилган тақиқлар ва чекловларга риоя қилишлари шарт;
- совғалар ёки “хизматларни” олиш ёки таклиф қилиш қонуний эканлигига ишонч ҳосил қилиш;
- комплаенс назорат қоидаларига тўла риоя қилиш;
- мижозларга нисбатан гуруҳнинг ички назорати, сиёсати ва тартиб-таомилларига риоя қилиш¹⁵.

Санаб ўтилган қоидалар банкнинг мувафақиятли молиявий фаолият юритишини таъминламоқда ҳамда миллий ва жаҳон молиявий бозорида банкнинг обрўсини кўтаришга хизмат қилмоқда.

Banque Populaire and Caisse d'Epargne (Groupe BPCE) қароргоҳи Парижда жойлашган бўлиб, 1818 йилда ташкил этилган қадимий банклардан

¹³ [Электрон манба]. URL: <https://cdn-pays.bnpparibas.com/wp-content/blogs.dir/119/files/2019/12/France-CODE-OF-CONDUCT>.

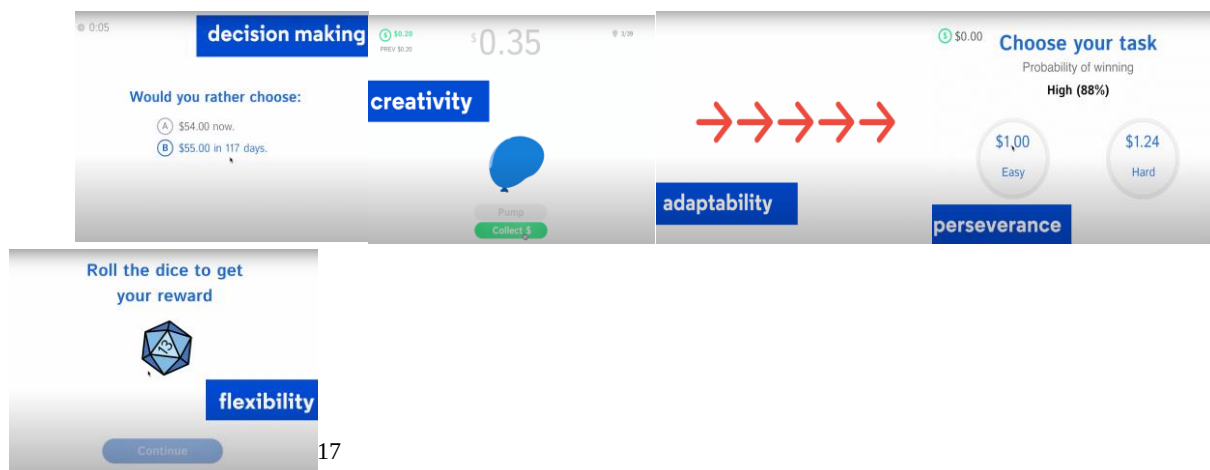
¹⁴ [Электрон манба]. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Kickback_\(bribery\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Kickback_(bribery)).

¹⁵ <https://cdn-pays.bnpparibas.com/wp-content/blogs.dir/119/files/2019/12/France-CODE-OF-CONDUCT>.

бири. BPCE жамғарма ва инвестиция лойиҳалари, пул маблағларини бошқариш бўйича хизматлар, молиялаштириш лойиҳалари, суғурта ва улгуржи банк хизматларини ўз ичига олган молиявий хизматларни амалга оширади.

Банк ўзининг ички тизимида коррупцияни олдини олиб адолатли бошқарув тизимини яратишга эришди. Бир сўз билан айтганда иқтисодий ривожланиш самарали бошқарувни ташкил этиш билан чамбарчас боғлиқдир. Ўз навбатида ҳар қандай ташкилотлар самарали бошқарув эвазига барқарор иқтисодий ўсишни қайд этади. BPCE гуруҳи ҳам 2020 йил ҳисобига кўра, соф банк даромадлари 22,5миллион евро¹⁶ни ташкил етди. Ушбу натижалар албатта қониқарли, чунки ҳаммамизга маълум 2020 йилнинг иккинчи чораги пандемия даврини ўз ичига олиб, ушбу даврда кўплаб ташкилотлар банкротлик ёқасига келиб қолди ёки аксинча батамом таназзулга юз тутди. BPCE гуруҳининг коррупцияни олдини олишдаги сай-ҳаракатларнинг туб илдизи унинг “одоб-ахлоқ” кодексига бориб тақалади. Мазкур қоидалар ходимларнинг кундалик хатти-ҳаракатларни бошқаришга қаратилган 12 тамойилни ўз ичига олади. Профессional ахлоқ қоидалари комплаенс тизимимизнинг ажралмас қисмини ташкил этиб, асосий тамойиллар BPCE банкнинг марказий аппарати томонидан белгиланади ва кейинчалик ҳар бир гуруҳ аъзолари томонидан уни амалга ошириш чоралари кўрилади. Ходимларнинг одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилиш ҳар бир ташкилотга ўз фаолиятини ҳалол, адолатли ва professional тарзда олиб бориш ва мижозларининг манфаатлари учун хизмат қилиш имкониятини беради. Бундан ташқари, банкда professional сертификатлаш тизими ҳам мавжуд бўлиб, унда ходимларнинг коррупцияга мойиллик даражасини ўрганиб чиқишга доир мезонлар хусусан, ходимларнинг коррупцияга қарши мойилликларни баҳолашда IT платформалари ҳам кенг қўлланилиб келиняпти, мисол учун, ходимга ишга қабул қилиниш даврида ҳамда иш даврида қуйидагича онлайн тестлар ўтказилади.

¹⁶ <https://www.globenewswire.com/news-release/2021/02/11/2174401/0/en/Bpce-Q4-20-and-2020-results-of-Groupe-BPCE.html>.

Банкда манфаатлар тўқнашувини юзага келтириши мумкин бўлган вазиятларни аниқлаш ва бошқариш, бозорни суистеъмол қилишнинг олдини олиш, рақобат, коррупцияга қарши курашни тартибга солувчи қонунларга нисбатан ходимларнинг юриш-туришларини назорат қилувчи конплаенс назорат тизимлари ҳам мавжуд¹⁸. Яна шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, махфий ва имтиёзли маълумотларни ошкор қилишни кузатиш ва бошқариш механизмлари банкда ўрнатилган. Бу каби тадбирлар шахснинг молиявий операцияларини бошқа шахсларнинг фойдасига, маълум бир моддий ёки номоддий қимматлик эвазига ошкор қилинишини олдини олади.

12 қоидадан ташкил топган “одоб-ахлоқ” кодексининг 7-тамойили (компаниянинг барча тармоқларида коррупцияга қарши курашиш) бевосита коррупция масалаларига бағишланган. Унга кўра, ҳеч қачон тўғридан тўғри ёки билвосита ноқонуний комиссия, моддий ва номоддий қийматдаги нарсалар, хизматларни таклиф этмаслик, қабул қилмаслик, бировнинг манфаатларини кўзлаб коррупциявий ҳаракатларни содир этмаслик, молиявий операцияларни амалга оширишда доимо хушёр бўлиш, ҳар қандай шубҳали ҳолат ҳақида хабар бериш¹⁹ мажбурияти юклатилган. Ўз ўрнида банкнинг “одоб-ахлоқ” кодексига ўрнатилган қоидаларга бўйсунмаслик ёки хизматга совуққонлик билан қараш интизомий жавобгарликка олиб келиши мумкин. Барча учун умумэтироф этилган қонунларга бўйсунмаслик маъмурий, жиноий жавобгарликларни ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ўзида акс эттирилган жавобгарлик турларини келтириб чиқаради.

¹⁷ [Электрон манба]. URL: <https://groupebpce.com>.

¹⁸ [Электрон манба]. URL: <https://groupebpce.com/en/all-the-latest-news/news/2019/a-code-of-conduct-and-ethics-for-groupe-bpce-staff>.

¹⁹ Code de conduite et d'éthique du Groupe BPCE.

Юқорида санаб ўтилган қоидалар банкнинг муваффақиятли молиявий фаолият юритишини таъминлайди ҳамда миллий ва жаҳон молиявий бозорида банкнинг имжини юксакларга кўтаришини амалиёт исботлаб келмоқда.

Буюк Британия. Англия банки (**Bank of England**) Буюк Британия ва Шимолий Ирландия иттифоқининг марказий банки ҳисобланади ва банк бугунги кунга келиб ўзининг кўринишини замонавий банк модели ҳолатига келтирган. Банк 1694 йилда ташкил этилганидан бошлаб ҳанузгача Буюк Британия ҳукуматининг дунёдаги энг қадимий саккизта банкдан бири сифатида фаолиятини юритиб келмоқда. Банк Буюк Британияда банкноталар чиқариш ҳуқуқига эга бўлган саккизта банклardan биридир, Англия ва Уелсда банкноталарни чиқаришда монополияга эга ва Шотландия ва Шимолий Ирландиядаги тижорат банклари томонидан банкноталар чиқарилишини тартибга солади²⁰. Бундан ташқари, банкнинг энг асосий вазифаларидан бири – бу мамлакатда пул-кредит сиёсати юритилишини таъминлайди²¹.

Маълумот ўрнида, Буюк Британиянинг 2010 йилда қабул қилинган “Порахўрлик тўғрисидаги” қонуни мамлакат ҳудудида барча барча банклар учун бирдек амал қиладиган олий юридик кучга эга бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжат бўлиб ҳисобланади. Ушбу қонунга биноан банк ходимининг бошқа шахсга пора бериши, таклиф қилиши, вада қилиши ёки қабул қилиши, порани олишга розилик билдириши жиноят ҳисобланиши ва жавобгарликка тортилиши мумкин.

Англия банки ходимларининг ойлик маоши 28000 фунт стерлингдан бошланиб, 49000 гача етади²², бошқа томондан бир ойга тўғри келадиган яшаш харажатлари Битта одам учун ойига 2,249 фунтни, Тўрт кишилиқ оила учун ойига 3,803 фунтни ташкил этади²³. Бундан кўриниб турибдики, асли давлатга қарашли бўлган банк тизимида ходимларнинг молиявий таъминотига юқори эътибор қаратилган.

Банк мамлакат ҳудудида пруденциал назоратни амалга оширувчи марказий ташкилот сифатида коррупцияни олдини олишга қаратилган бир неча ҳужжатларни қабул қилган бўлиб, улардан “Совға ва кўнгил очиш тадбирларини²⁴” тартибга солувчи қоидалар ҳақида назарий маълумотларни тақдим этамиз.

²⁰ "The Bank of England's Role in Regulating the Issue of Scottish and Northern Ireland Banknotes"

²¹ "Act of Parliament gives devolved responsibility to the MPC with reserve powers for the Treasury"

²² [Электрон манба]. URL: https://www.payscale.com/research/UK/Employer=Bank_of_England/Salary

²³ [Электрон манба]. URL: <https://blog.revolut.com/a/cost-of-living-uk/>

²⁴ [Электрон манба]. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/>

Банкнинг Буюк Британиянинг марказий банки сифатидаги роли ташқи томонлар билан алоқаларни ривожлантиришни талаб қилади. Бу кўпинча меҳмондўстлик кўрсатишни ва қабул қилишни ўз ичига олади ва вақти-вақти билан банк ходимларига совғалар таклиф қилиниши мумкин. Банкнинг давлат органи сифатида тутган позицияси шуни англатадики, холислик ва тижорат холислигини сақлаб қолиш ва ҳар қандай ноўринлик “таклиф” дан ҳимоя қилиш учун ахлоқий хатти-ҳаракатларнинг юқори стандартларини қўллаши керак – деган хулосага боради. “Совға ва кўнгил очиш тадбирларини”²⁵ тартибга солувчи қоидаларга кўра, ушбу нормалар иккига бўлинади:

1) **Қоидалар:** Кўнгил очиш тадбирлари,

2) **Қоидалар:** Совғалар.

1) **Қоидалар:** Кўнгил очиш тадбирлари: ...Таклиф берувчининг мажбуриятини ўз зиммасига олиш, сотиб олиш тўғрисида қарор қабул қилишда таъсир ўтказиш таклифи, шубҳали ёки банк номини обрўсизлантиришга олиб эладиган ўйин-кулги таклифидан воз кечишингиз керак. Бундай таклифлар сирасига: “Ҳаддан ташқари” ўйин-кулгига вақтни талаб қиладиган, тез-тез учраб турадиган таклифлар киради (маълум бир ташкилот томонидан бир жойга номақбул кўринадиган таклифномаларнинг бир кўриниши) ёки дабдабали, қимматбаҳо, эксклюзив спорт, маданий тадбирларга таклифномалар рад этилиши керак, банк томонидан назорат қилинадиган фирмалардан Ижрочи директор ёки банк бошқарувчисининг олдиндан келишувисиз FCA ёки касбдошларнинг таклифномаларини рад этинг (бу ҳолатлар ўрнига умумий таклифлар бўлиши мумкин)...

2) **Қоидалар:** Совғалар: ...Совғалар берилишини иложи борица тўхтатишингиз керак. Аммо, агар рад этиш ҳафалик ёки хижолат келтириб чиқарадиган бўлса ва қиймати кам бўлса, совға қабул қилиниши мумкин. Баъзида совғалар сиз банк фаолиятида бўлганингизда, корпоратив ташкилот томонидан тақдим этиладиган “совринлар” шаклида бўлади, сиз нақд пул ёки чакана ваучерларни (эсдалик тангалари / банкноталар) ёки электрон мосламаларни (хавфсизлик сабабли) қабул қилмаслигингиз керак... Ушбу ўрнатилган қоидалар фақатгина банкнинг ички ходимлари учун амал қилади. Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжатга кўра, **умумий талаблар** ўрнатилган бўлиб, улар: ...Менежерингиз, иш бошқарувчининг рухсатисиз расмий лавозимингизда бўлган давр мобайнида бирон бир ҳақ, совға, меҳмондўстлик ёки кўнгил очиш тадбирларини қабул қилмаслик, менежерингиз ёки иш

²⁵[Электрон манба]. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/>

бошқарувчининг рухсатисиз расмий лавозимингизда бўлган давр мобайнида бирон бир ҳақ, совға, меҳмондўстлик ёки кўнгил очиш тадбирларини таклиф қилмаслик, ўзингиз учун ёки бошқа бирон бир шахс манфаатлари учун миждозларидан совға сўраманг (бу хайрия тадбирлари учун активларни жалб қилишни ўз ичига олади)²⁶. Бундан ташқари банк фаолиятида шаффофликни таъминлашга оид бир қанча қоидаларни ўз ичига олувчи “Шаффофликни таъминлаш”, “Манфаатлар тўқнашувини олдини олиш (шахсий муносабатлар, молиявий муносабатлар, шахсий - молиявий операциялар, раҳбар билан алоқалар, жамоат ва хайрия роллари, сиёсий фаолият)”, “Мол-мулк ва харажатлар декларацияси”, “Махфийлик тўғрисидаги декларация”, “Ички ва ташқи хабар бериш”, “Ахборот эркинлиги”, “Оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш сиёсати”, “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга қарши кураш, ва молиявий санкцияларга риоя қилиш сиёсати”, “Харид қилиш сиёсати”, “Саёҳат ва харажатлар сиёсати: (COVID-19) учун алоҳида ишлаб чиқилган” ва.ҳ.клардан таркиб топган кодекс²⁷ ига эга.

Мамлакатнинг энг қудратли хусусий тижорат банклари ҳам мавжуд бўлиб, улар нафақат мамлакат балки бутун дунё иқтисодиётида алоҳида ўринга эга бўлиб ҳисобланади. Улар қуйидагилар: HSBC Holdings Plc Буюк Британиядаги энг йирик банкдир. Дунё миқёсида 7-йирик банк ҳисобланади. У 1865 йилда Британиянинг Гонконг²⁸ шаҳрида ташкил этилган. Банк глобал бизнес, глобал хусусий банклар, тижорат банклари ва чакана банкларни ўз ичига олган тўртта йирик бизнес йўналишларини бошқаради. Ҳозирда улар 3900 та офис билан дунёнинг олтмиш еттита турли мамлакатларида филиалларига эга.

The Lloyds Banking Group Буюк Британиядаги яна бир йирик банк бўлиб, *HSBC Holdings Plc*дан сўнг иккинчи ўринда туради. У 2009 йилда HBOS ва Lloyds TBS қўшилишидан ташкил топган. Lloyds банк гуруҳининг бош офиси Лондонда жойлашган. Банк Европанинг бир қатор бошқа мамлакатларида ва ҳаттоки Осиё, Яқин Шарқ ва АҚШ каби бошқа қитъаларда ҳам фаолиятини юритади ва 75000га яқин ходимига эга. Банк чакана савдо, тижорат банклари, суғурта ва истеъмолчиларни молиялаштириш бўйича ўз фаолиятини амалга оширади.

The Royal Bank of Scotland Group Буюк Британияда машҳур учинчи банкдир. Одатда RBS Group деб номланади. Банкнинг бош қароргоҳи Шотландиянинг

²⁶[Электрон манба]. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/about/human%20resources/ourcode>

²⁷[Электрон манба]. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/about/human%20resources/ourcode>.

²⁸ Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China (HKSAR).

Эдинбург шахрида жойлашган бўлиб, унинг бошқа ваколатхоналари Европа, Осиё ва Шимолий Америкагача етиб борган. Банк хусусий бизнес, суғурта ва корпоратив молия каби бир нечта турли хил банк хизматларини тақдим этади, шунингдек, Шимолий Ирландия ва Шотландияда банкноталарни муомалага чиқаради. Юқорида санаб ўтилган банкларнинг барчаси ўзининг ички фаолиятида коррупцияни олдини олишга оид сиёсатларига эга.

Шулардан энг кўзга кўринганларидан бири бу - HSBC Group (HSBC) сиёсати ҳисобаланади. Банк олий ахлоқий хатти-ҳаракатларга содиқлигини эълон қилган ва порахўрлик ва коррупцияга нисбатан тоқат қилмайди. HSBC фаолият кўрсатаётган барча бозорлар ва юрисдикциялардаги порахўрлик ва коррупцияга қарши барча қонунларга риоя қилишни талаб қилади. Ушбу қонунларга Буюк Британиянинг “Порахўрлик тўғрисида”ги қонуни, АҚШнинг “Хорижий коррупция амалиёти тўғрисида”ги қонуни ва HSBC кенгашининг “Порахўрликнинг олдини олиш тўғрисида”ги фармойиши каби қоидаларни ўз ичига олади. HSBCнинг порахўрлик ва коррупцияга қарши кураш (AB&C) **дастури** ва **сиёсати** HSBC Holdings plc кенгаши томонидан назорат қилинади. Сиёсат мунтазам равишда хатарларни баҳолаш натижаларини ўз ичига олади²⁹.

HSBC Global AB&C дастури қуйидаги асосий тамойилларни ўз ичига олади:

Банк томонидан амалга ошириладиган барча фаолият: Порахўрлик ва коррупцияни мақсад қилмасдан олиб борилиши керак; фаолият оқилона ва шаффоф бўлиши керак; касбий муносабатларда адолатли бўлиши керак; амалга оширилган барча молиявий операциялар ҳужжатлаштирилган бўлиши ва тегишли мавқе даражасида ваколатли бўлиши керак.

Бундан ташқари, бошқаларга пора бериш ёки коррупциявий хатти-ҳаракатлар содир этиш ноқонуний, ахлоқсиз хатти-ҳаракат бўлиб, HSBC тамойилларига зидлигини компаниянинг веб саҳифасида ҳам кўришимиз мумкин. Шу ўринда: Тўғридан тўғри ёки билвосита, бирон бир томонга ёки бирон бир мансабдор шахсга таъсир ўтказиш учун бошқаларга порани таклиф қилиш, ваъда бериш, рози бўлиш ёки бирон бир шахсдан тўғридан тўғри ёки билвосита қимматбаҳо нарсаларни сўраш, олиш ёки хизматни тўлашни таклиф қилиш ёки тақдим этиш (ходимнинг соғлиғи, хавфсизлиги ёки эркинлиги хавф остида бўлган ҳолатларда истисноларга йўл қўйилиши мумкин) ушбу хатти-ҳаракатлар жиноят ҳисобланиб, жазога тортилиши белгиланиб қўйилган³⁰.

²⁹ [Электрон манба]. URL: <https://www.hsbc.com/who-we-are/esg-and-responsible-business/fighting-financial-crime/financial-crime-risk>.

³⁰ [Электрон манба]. URL: <https://www.hsbc.com/who-we-are/esg-and-responsible-business/fighting-financial-crime/financial-crime-risk>
policies#:~:text=HSBC%20Holdings%20plc%20and%20the,jurisdictions%20in%20which%20it%20operates.

AB&C дастури юқоридаги принципларга асосланиб, тўртта хавф-хатар асосида талабларини қўяди: 1. Ходимлар хавфи. 2. Учинчи томон хавфи. 3. Стратегик хавф-хатарлар. 4. Мижоз хавфи. Шулардан келиб чиқиб банк ўзининг коррупциявий хавф-хатар келиб чиқиш сабабларини ўрганади ва уларни олдини олиш бўйича чора-тадбирларини ишлаб чиқади³¹.

Германия Федератив Республикаси. Франция ва Буюк Британиядан банк соҳасида коррупцияни олдини олишда қолишмайдиган яна бир Европа давлати бу Германия Федератив Республикаси ҳисобланади. Банк-молия соҳасида коррупциявий ҳолатлар немис банкларида камдан-кам учраб турадиган “янгиликлар” дандир. Германия давлатининг коррупция ва порахўрликни олдини олиш борасидаги ёндашуви юқорида қайд этиб ўтилган давлатлардан бирмунча фарқли хусусиятларга эга. Германия Федератив Республикасида Банк тизими тузилиш шаклига кўра қуйидаги кўринишга эга: Марказий давлат банки бу - Bundesbank ҳисобланиб, федерал штатларнинг банклари ва мамлакат ҳудудида фаолият юритаётган чет эл давлат банкларидан иборат. Ташкилий-ҳуқуқий шаклига кўра, Германия банк тизими учта устунни ўз ичига олади-хусусий тижорат банклари, давлат банклари ва коператив банкларга бўлинади³².

Deutsche Bundesbank (Федерал давлат банки) 1870 йилда ташкил этилган нафақат Германиядаги энг йирик балки Европа, Америка, Осиё-Тинч океани минтақасида ва кўплаб ривожланаётган мамлакатларда кенг иштироки билан дунёдаги энг йирик банк ва молиявий хизмат кўрсатувчи компаниялардан биридир. Банкнинг асосий фаолияти - инвестиция шунингдек, савдо, тадқиқотлар, қарз ва капиталнинг айланмаси, M&A ва рискларни бошқариш соҳаларида хизматларни тақдим этади.

Бош қароргоҳи Франкфурт шаҳрида жойлашган бўлиб, умумий сони 100000га яқин ходим ишлайди.³³

Deutsche Bundesbank ходимларининг ойлик иш ҳаққилари тахминан 20000 евродан 38 мин еврога³⁴ ча бўлиб, яшаш харажатлари ойига ҳар бир шахс учун ижара ҳақисиз \$916.23 (€770.62)ни, 4 кишидан иборат оила учун эса ижара

³¹ [Электрон манба]. URL: <https://www.hsbc.com/who-we-are/esg-and-responsible-business/fighting-financial-crime/financial-crime-risk>

policies#:~:text=HSBC%20Holdings%20plc%20and%20the,jurisdictions%20in%20which%20it%20operates.

³²[Электрон манба]. URL: <https://www.ebf.eu/germany/>

³³[Электрон манба]. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/companies/top-banks-in-germany/#:~:text=Founded%20in%201870%2C%20Deutsche%20Bank,core%20business%20is%20investment%20banking.>

³⁴[Электрон манба]. URL: https://www.glassdoor.com/Salary/Deutsche-Bundesbank-Frankfurt-Salaries-EI_IE934800.0,19_IL.20,29_IM1021.htm

ҳақисиз \$3,143.17 (€2,643.65)ни ташкил этади.³⁵ Ушбу рақамлар Германия давлат банки ўз ходимларининг молиявий таъминотида катта эътибор берганлигидан далолат беради.

Commerzbank –Германиянинг энг қадимги банкларидан бири бўлиб 1870 йилда ташкил этилган. Commerzbank чакана савдо ва тижорат битимларни молиялаштириш хизматлари, инвестициявий банк хизматлари, активларни бошқариш ва хусусий банк хизматларини тақдим этади.

Бош қароргоҳ Франкфурт шаҳрида жойлашган. Банкда умумий сони 49000га яқин ходим ишлайди ва 50 мамлакатда 17,5 миллионга яқин мижозга хизмат кўрсатади.³⁶

KFW Bankgruppe – 1948 йилда ташкил этилган KFW Bankgruppe ҳукуматга тегишли банкдир. Банк Германия ва Европа компанияларининг инвестициялари, лойиҳалари ҳамда ривожланаётган мамлакатларни иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан таъминлайди.

Германия банкларининг ҳар бирида ички-тартиб қоидаларни, коррупция ва порахўрликка қарши самарали курашиш учун ўзининг одоб-ахлоқ қоидаларига эгадир. Бундан ташқари *Германия банк ходимлари томонидан содир этилган хатти-ҳаракатлар шахс, жамият, давлат манфаатларига жуда катта зиён етказадиган бўлса юридик шахс жавобгарлиги масаласи ҳам кўриб чиқилади*³⁷.

Deutsche Bundesbankнинг “Одоб - ахлоқ” кодексида келтирилган нормалар ҳозирги кунда банк ички тизимида коррупция ва порахўрлик кўринишларини бартараф этиш *самарали* хизмат қилиб келяпти. Кодекснинг “Молиявий жиноятчиликни аниқлаш ва уни олдини олиш” бўлимида порахўрлик ва коррупцияга қарши курашишнинг умумий қоидалари келтирилган. Жумладан, бизнинг банк порахўрлик ва коррупцияга қарши қўлланиладиган барча қонун ва қоидаларга риоя қилишга содиқдир. Банк ҳар қандай ноқонуний устунлик ёки ходимлар ва тегишли учинчи шахслар томонидан шубҳали хатти-ҳаракатлар пайдо бўлишига йўл қўймаслик учун барча тижорат муомалаларида шаффофлик ва ҳалоллик фаолиятини амалга оширади. **Қўйидаги ноқонуний хатти-ҳаракатлар ҳуқуқбузарликлар деб аталиб жазосиз қолмайди:** совғалар (олиш, бериш) ва кўнгил очиш тадбирлари, давлат амалдорлари билан ўзаро алоқалар, учинчи шахслардан фойдаланиш, товар ва хизматлар кўрсатиш, ёллаш амалиёти ҳамда сотиб олиш. Бундан ташқари, ходимларнинг

³⁵[Электрон манба]. URL: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Germany

³⁶[Электрон манба]. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/companies/top-banks-in-germany/#:~:text=Founded%20in%201870%2C%20Deutsche%20Bank,core%20business%20is%20investment%20banking.>

³⁷ Banking regulation in Germany: overview by Hendrik Haag and Jan Letto Steffen, Hengeler Mueller.

мажбурияти сифатида, банк фаолияти билан боғлиқ порахўрлик ва бошқа коррупциянинг кўринишларини олдини олиш, аниқлаш ва хабар бериш учун жавобгарсиз³⁸ - деган қоидалар мустаҳкамланган.

Deutsche Bundesbank бундан ташқари, Германия “Жиноят кодекси” ва OECD томонидан қабул қилинган “Халқаро бизнес фаолиятида хорижий давлат амалдорларининг пора олишига қарши кураш тўғрисида”ги конвенциясига тўла амал қилишини ўзига мажбурият сифатида белгилаб олган³⁹.

Commerzbank ҳам порахўрлик ва коррупцияга қарши курашиш учун ўзининг умумхулқатвор қоидалар топъламига эга. Банкнинг “Глобал манфаатлар тўқнашуви сиёсати” дастурида бир қатор қоидалар келтириб ўтилган. Улар: пора олиш, бериш, воситачилик қилиш, совға ва кўнгил очиш тадбирлари, имтиёзлар бериш, олиш каби масалалар ушбу ҳужжат⁴⁰ да ўз аксини топган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Франция, Буюк Британия ва Германия давлатларидаги илғор тажрибаларини умумийлаштириб, банк секторида кўриб чиқилиши керак бўлган коррупцияга қарши курашиш воситаларига қуйидагиларни киртиш жоиз:

Биринчидан, порахўрликка қарши самарали қоидаларга эга бўлиш;

Иккинчидан, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича ташкилий-ҳуқуқий асослар;

Учинчидан, банк мижозлари сифатида сиёсий таъсир кўрсатадиган шахслар билан боғлиқ хатарларни бошқариш;

Тўртинчидан, банк сирларини асоссиз ошкор этишга қарши кураш воситалари;

Бешинчидан, коррупцияга қарши самарали курашиш ва ҳалолликни тарғиб қилиш учун ушбу қоидаларга асосланган ёндашувлар банклар-молия институтларида ҳалоллик маданиятини шакллантириш бўйича чоралар билан тўлдирилиши кераклиги;

Олтинчидан, банк ходимлари орасида одоб-ахлоқ қоидаларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш ва улар ўртасида манфаатлар тўқнашувини олдини олиш;

Еттинчидан, ходимларнинг моддий манфаатдорлигини мустаҳкамлаш;

³⁸ Code of Conduct_ August 2018_ Deutsche Bundesbank.

³⁹ [Электрон манба]. URL: <https://responsibility.db.com/non-financial-report/2017/conduct-and-risk/anti-financial-crime/anti-bribery-and-corruption.html>

⁴⁰ Global Conflicts of Interest Policy | Valid: 01.05.2019 | Version 1.1/ <https://www.commerzbank.com/>

Саккизинчидан, самарали бошқариш билан боғлиқ чора-тадбирлар амалга ошириш;

Тўққизинчидан, қоидаларни четлаб ўтганлик учун жазо тайинлаш тартибини мустаҳкамлаш, хусусан, коррупциявий ҳаракатлар содир этилганлиги натижасида бошқа шахслар, жамият, давлатнинг манфаатларига кўп миқдорда зиён етказганлик учун ўша банкнинг ўзини жавобгарлик (юридик шахс жавобгарлиги) масаласини ҳал этиш ва.ҳ.к.